

7. *Ларіон*. Тихий дощик на душу // Віра й культура. — 1954. — Чис.7. — С.16.
8. *Ларіон*. Розрада // Віра й культура. — 1955. — Чис.8. — С.17.
9. *Ларіон*. Молитва // Наша культура. — 1953. — Чис.4-5. — С.8.
10. *Ларіон*. Пурпур // Віра й культура. — 1953. — Чис.1. — С.6.

The article deals with the not yet well studied poetry of Ivan Ogienko on the pages of some Canadian magazines such as «Slowo istyny», «Nasha kultyara», «Vira i kultyara» and «Our Culture».

Key words: Ogienko, poetry, Canadian magazines, «Slowo istyny», «Nasha kultyara», «Vira i kultyara».

Отримано: 25.06.2005 р.

УДК 821.161.2-1(092)

Н.С.Лізниченко

Ніжинський державний педагогічний університет ім. М.В.Гоголя

**КАТЕГОРІЇ “КРАСИ”, “ГАРМОНІЇ”, “МІРИ”, “КАЛОКАГАТІЇ”:
ЇХ МІСЦЕ ТА ФУНКЦІЯ В КУЛЬТУРНОМУ УНІВЕРСУМІ
ІВАНА ОГІЄНКА**

Аналізується ранній і пізній етапи поетичної творчості Івана Огієнка, в яких порушуються художньо-естетичні, філософські, соціально-політичні та моральні питання часу, в якому жив і творив автор.

Ключові слова: поезія, краса, гармонія, міра, добро, зло, душа

Поетичну творчість Івана Огієнка можна розділити на два періоди: ранній, в якому звучать мотиви смутку, розчарування, нерозділеного кохання, і пізній, зрілий період, (це, в основному, релігійна лірика, містерії, релігійні поеми, історичні драми та поеми). Перерва між раннім та пізнім періодами — п'ятдесят років.

Як відомо, поетична творчість — це найскладніший вид словесного мистецтва, підпорядкований свідомості і смакам творця. Естетичні погляди Івана Огієнка склалися в основному на ранньому етапі його життя, в період активних духовних пошуків, вагань і розчарувань. Але це не означає, звичайно, що естетика поета не розвивалась по мірі його духовної еволюції. Зміни в ній були суттєві і помітні, про що свідчать чітко визначені два періоди його життя: світський (1882-1940) та духовний (1940-1972).

І.Огієнко не ставив перед собою завдання творити нову естетичну теорію. Активно беручи участь спочатку в громадському і політичному, а потім у релігійному житті свого часу, він намагався усвідомити основні проблеми людського буття і допомогти людям знайти правильний шлях у житті. Він думав і діяв у дусі свого часу. Майже всі його поезії написані на злобу дня, адже завдання поета полягає в тому, щоб його поетичні полотна відповідали на питання художньо-

естетичного життя, на філософські, соціально-політичні і моральні питання часу, бо ж справжній митець є його совістю.

В основі Огієнкової естетики лежить чотири категорії: “краса”, “гармонія”, “міра” і “калокагатія”, які займають центральне місце в його культурному універсумі. Якраз у цьому і полягає цінність його мистецьких творів. Вони володіють такими універсальними ознаками, які надають їм естетичної неповторності й індивідуальності. Звичайно, ці естетичні категорії не були винайдені зусиллями самого Огієнка. Це доводить історія і української, і античної естетики. Ще ранньовізантійський неоплатонік Псевдо — Діонісій Ареопатіт в трактаті “Про імена Бога” стверджує, що мистецтво є проявом божественної краси і бачить досконалу красу лише в Бозі. Августин Блаженний у своїй “Сповіді” говорить, що Бог — єдина в своєму роді і непідробна краса, а Фома Аквінський стверджує, що за допомогою інтелекту людина пізнає і божественну ідею, і земне буття (в тому числі і красу земних предметів).

Естетика в Україні зародилась як частина філософського смаку і була тісно пов'язана з християнською моральністю. Остаточна християнізація естетичної схеми відбувається в зрілому романтизмі. Романтичне мистецтво тотожне релігійному одкровенню. Пізнаючи Бога, людина пізнає себе. Іван Огієнко, як і поети-романтики ХІХ ст. (А.Метлинський, М.Максимович, Д.Григорович, Т.Шевченко), черпає з народнопоетичної творчості високу чистоту, природність, релігійність. Тому в його творах і знаходимо названі світоглядні вияви.

Наділений від природи даром гострого емоційно-естетичного сприйняття, І.Огієнко завжди був чутливим до художньої культури свого часу, до естетичних теорій попередників, яких він достатньо добре знав і на які опирався в своїх багаточисленних творах. І не просто опирався, а й у значній мірі синтезував, приводячи їх у систему.

Найперше, ця система будується на протиставленні двох першопричин життя: Добра і Зла.

*Добро і Зло — одне творіння:
Хто зна Добро, той знає Зло. [1]*

Цим вона споріднена з християнством і багатьма творами українських письменників, у яких порушується ця проблема (“Лісова пісня” Лесі Українки, “Intermezzo” М.Коцюбинського, а також твори І.Франка та Т.Шевченка).

Стати на боці Добра для того, щоб перемогти Зло, — ось головне завдання християнської естетики і багатьох творів І.Огієнка (“Христос Воскрес!”, “Святая правда”, “Народження людини” та ін).

У містерії “Народження людини. Добро і Зло на світі” чиста Душа шукає собі місця в Господнім Світлові, а сили Добра і Зла борються за панування над нею. Врешті, Душа стверджує, що вона живе за Божими Заповідями. Символічна картина, якою завершується містерія, — мати співає над колискою новонародженої дитини,

— свідчить про те, що сили Добра перемогли Зло і що духовна надія життя продовжується. Ідея містерії І.Огієнка (людина народжується для добра, хоча мало не все своє свідоме життя му- сить боротись із злом) має своє продовження і в інших творах автора. За все зло, залишене нею на землі, вона мусить розплачу- ватись обов'язково: за зраду батьківської віри (“Скитальник”), за розпутне життя (“Марія Єгиптянка”) за зраду батьківщини (“Туми”), за вбивство або за зневагу Божих Заповідей (“Кайн і Авель”).

Важливе місце в культурному універсумі І.Огієнка займає по- няття краси. Краса — це одна з найважливіших законів естетики. Вона живе в кожній розумній людині. Краса — це ідеал І.Огієнка. Якщо в ранній ліриці він бачить її у барвистій квітці (“Я квітку барвисту в саду посадив”), в мелодії ніжної маминої пісні (“Давно це було”...), то вже в зрілій поезії І.Огієнка змальовує красу космічного і соціального універсуму. Вищою красою наділений Всесвіт, який не випадково названий універсумом. Як християнин, що вірить у ство- рення світу Богом, він намагався в усіх частинках його побачити красу, адже християнська ідея створення Богом світу із нічого ви- значила специфіку ставлення І.Огієнка до матеріального світу і його краси. Світ, створений божественним розумом, є відображенням бо- жественної краси.

*Господь створив Усесвіт на безодні,
Й йому нема початку ні кінця,
По всій Вселенній Руці знає Господні,
У Всесвіті скрізь дише Дух Творця [2].*

*Природа — велич й гордість Божа,
Уся вона — сама краса,
Цвіте там людям вонна рожка,
На квітах перлється роса [3].*

Про красу Господнього творіння в захопленні говорить Авель:

*Яка краса кругом в природі,
Прекрасен кожен Божий твір! [1, с.213]*

Іван Огієнка не переставав захоплюватись і радіти красою неба, світлом сонця, місяця і зірок, дивною блакиттю моря, красою і різ- нобарвністю пейзажу, рослинним і тваринним світом:

*Ой цілувало сонце в очі
Заснули квітоньки весняні,
Вони ж, як та красуня ночі,
Будились знов від щастя п'яні!
На Голготі*

Звичайно, ця краса природи і матеріального світу, до якої при- йшло християнство задовго до І.Огієнка, зовсім не була повторен- ням однієї з традицій класичної античної естетики чи естетики Серед-

ньовіччя або Відродження. У нього все ускладнювалось. Він, як і естети Середньовіччя, вважає, що Бог є вища мудрість, вище благо, вища краса, але разом з цим підносить і ідеал людини як найвищого божественного творіння. Згідно християнського вчення, “людина була задумана і створена Творцем як вершина і вінок видимого світу” [4]. Старозавітна думка про те, що людина була створена на образ і подобу Божу, дала багату поживу для будь — якої естетики, орієнтованої на Біблію, і для самого І.Огієнка.

Господь створив у Світ Людину

На Образ свій і на Подобу, — читаємо в одній із його поезій [1, с.233].

У своїй творчості І.Огієнко неодноразово порушує морально-етичну позицію людини, яка усвідомлює, що духовні цінності мають значимість вищу, ніж матеріальні. Прикладом може бути образ Марії Єгиптянки з однойменної поеми митрополита Іларіона. В 12 років вона залишила своїх батьків і подалася до Олександрії, де 17 років вела легковажне життя, аж поки не переконалася, що розпуста веде жінку до згуби. Це сталося після дива-видіння, коли невидима сила не пустила її до Єрусалимського Храму, де був знайдений житворящий хрест розп'яття.

*Марія вперше йде до Храму, —
Широкі двері всім привітні! —
Вже чути пахоць фіміяму,
Ікони сяють он блакитні!
Та що таке, — незримі руки
Марію ставлять аж на дворі!...
Вона вмливає від розпуки,
А в серці стогони суворі...
Марія серцем зрозуміла,
Що їй не місце у святині [5].*

Тоді вона йде в Зайорданську пустелю і 47 років живе на самотині в найсуворішому подвижництві. Відмовившись від земної краси, тілесної насолоди, вона поспішає, щоб знайти духовне багатство, небесну красу. Ще за життя вона стала святою, бо йшла по водах Йордану не замочивши ноги.

*Йде Марія по Йордані!
Йордан їй ніженьки цілує,
Сама прозора, як ліля,
Бренть довкола: Алчюя! [5, с.69]*

Поет переконує, що люди можуть бути щасливими, морально і духовно зрілими тоді, коли в серцях зберігатимуть чистоту духовності, дану людині Богом. Адже на духовності тримається людське життя. А бути духовно багатим — це вірити в Бога, добро, справедливість. Бог приносить людям добро і любов, моральне задоволення, очищає

людські душі від зла. Про це його вірші “Совість — око Боже”, “Без Бога жить не можна”, “Молитва”, “Ікони-образи”, що увійшли до збірки — читанки для молоді недільних українських шкіл та для родин під назвою “Бог і світ”.

*Якщо душею прагнеш щастя,
А серце лине до спокою, —
Прийми Спасенного Причастя
І буде мир святий з тобою!... [6]*

І.Огієнко, як і естети Середньовіччя, виховує читачів у дусі християнського благочестя, справжньої віри. Свідченням цього є його поетичні збірки “Бог і світ” та “Легенди світу”.

Незважаючи на те, що митрополит Іларіон селянського походження, він був поетом високої культури. Тонко володіючи мистецтвом слова, поет вдало використовує дзвінки та прозорі біблійні образи, по-новому відкриваючи для цінителів високої поезії християнську ідею. Бог І.Огієнка — *“огонь в людині вічний”, “без Господа людина мертва, не проживе й одного дня...”*

*“Господь терпеливий, й на людські провини
Він має безмірне терпіння,
Господь Милосердний дає для Людини
Широку дорогу спасіння”.*

*“Правдиве щастя тільки в Бозі
І тільки в Нім святе спасіння...” [1, с.258].*

Будь-яка краса в світі і в мистецтві уявлялась йому вираженням вищих істин буття, а призначення письменника — у глибокій свідомості української нації, у служінні народові і любові до України, у споконвічній Православній Вірі. Про це його вірші “Солодка за Віру Голгота”, “Не чую вже більше образ”, “Не говори”, “Неправди не зношу”, “Найбільше щастя” та ін. Якраз у цьому і полягає висока користь краси і мистецтва.

І.Огієнко приділяв багато уваги гармонії як одній із закономірностей краси. Гармонія (грецьке *harmonia* — звук, стрункість) — це складна естетична категорія, яка часто розглядається як основа і необхідна умова прекрасного. Ще в давньогрецькій міфології Гармонія — це дочка бога Арея і богині кохання Афродіти. В цьому образі відбилися краса і боротьба, кохання і війна. Одначе у Гомера гармонія естетичного значення ще не мала. Певного естетичного змісту гармонія набуває в класичній античній естетиці досократів (Геракліт, Демокріт, Емпедокл), а пізніше у Сократа, Платона, Арістотеля. Так, як і “міра”, “пропорція” чи “симетрія”, гармонія відноситься до тих категорій, які характеризують загальні структурні принципи (“мірність”, “цілісність” речі), але на відміну від них гармонія характеризує зміст структурного цілого. Вона тісно пов’язана з поняттям єдності протилежностей. Гармонія — найдавніша категорія естетики.

Поезія І.Огієнка засвідчує про велике прагнення автора знайти

ключ до гармонії світу. Якраз еволюція І.Огієнка полягає в тому, що він, змальовуючи земне життя, без сумніву доводить, що Бог є творцем і земної краси, і людини. І це злучає світ у єдине гармонійне ціле. Про це його вірші “Господь І Бог”, “Божий світ”, “Найбільший Божий твір — людина”.

*Ніхто без Бога жити не може,
Він всьому Світові Отець, —
Усе на світі тільки Боже,
Бо Він Усесвітну Творець!
Божий світ.*

Поетія І.Огієнка не лише про гармонійне влаштування Всесвіту, а й про природу. Змальовані ним картини природи викликають у читачів виразні зорові враження. Наприклад, у вірші “Бездня” море зображено лаконічно, штрихами: розбурхані хвилі, водні громади, яким немає ні кінця, ні краю співають про Господню велич:

*Безкраї простори в безбережнім морі
Співають про велич Господню,
А я, порошинка, в Його світотворі,
Силкуюсь збагнути безодню... [7]*

Автор уникає деталізації, а віддає перевагу граничному узагальненню. Його принцип дуже схожий на принцип романтичної недовленості, який був притаманний Д.Г.Байрону (1788-1824) — англійському поету-романтику. І байронівські, і огієнківські пейзажі гармонують відповідному настрою. Природа бере безпосередню участь і в розвитку сюжету, і гармонує з переживаннями і думками героїв твору.

І.Огієнко намагається у своїх віршах не лише зупинитись перед чарівною величчю гармонії Божественного, а йде далі — шляхом пізнання цієї гармонії: (містерія “Народження людини”, “Рідна мова,” “Каїн і Авель”, поема “Марія Єгиптянка” та ін.). Він все своє свідоме життя шукав суть буття, відкривав таїну його загадкової величі. Його багата уява витала над далеким видноколом людського життя, і своїм поетичним словом автор ніби обнімав увесь простір земного і небесного, на сторожі якого стоїть Ісус, і творив неперевершені релігійні поетичні полотна. Вірші І.Огієнка перегукуються не лише з віршами поетів-романтиків, а й з поезією бароко, ідейно-естетичні засади якого парадоксально поєднують авторське відчуття незбагненності світу з прагненням віднайти таїну буття.

*Умом збагнути не спроможен,
Тебе я, Боже, тільки чую:
В душі та в серці носить кожен
Твою Істоту Пресвятую! [8]*

На гармонійній згоді частин і елементів основується кожен віршований рядок поета. Саме звучання вірша насолоджує наш слух, тому що суть гармонії, як зазначав А.Августин, полягає в єдності і згоді протилежностей: “В усіх речах, — писав він, — пізнаємо ми

владу закону відповідності, зв'язку, співзвучності і згоди протилежних елементів. Греки називали це гармонією" [9].

Осягаючи художню ідею митця, читач дістає справжню естетичну насолоду: гармонійне поєднання художньої довершеності віршового мовлення, вишуканого образного слова, граціозності думки — усе це прилучає до світу прекрасного, збагачує наші душі. Нас заворожує власний стиль І.Огієнка, довершеність поетичного мовлення. Його мова жебонить, немов весняний струмок. Різновиди звукових рядків поета розмаїті і виразні, а це свідчить про його вільне володіння усіма засобами евфонічного урізноманітнення, про майстерне варіювання алітераціями та асонансами.

*Проміння цілує омлоєну воду
Йї купається в тихім озерці,
Йї трояндою майською пурпур заходу
Горить у воді йї моїм серці.* [10]

Відомий французький художник-класицист Нікола Пуссен говорив, що ідея краси складається з трьох елементів: порядку, форми і міри. Міру він вважав головним елементом художнього цілого.

Міра — універсальна категорія естетики. Антична міра — це естетика золотого середини. Охопивши всі періоди і всі типи історичного розвитку греко-римського світу, вона вже ніколи не зникла в інших культурах, а тільки приймала різні форми і створювала новий зміст у зв'язку з необхідністю часу і суспільства.

Вже Августин — середньовічний філософ — у своїй фундаментальній праці "Про музику" розробив найбільш послідовно категорію міри. Адже музику він вважав найдосконалішою дисципліною. Музика — це мистецтво добре модулювати, а слово "модуляція" походить від слова "modus" — міра. Одначе, на думку Августина, міри повинні дотримуватись не лише в музиці, але й у всьому "добре зробленому".

І.Огієнко своєю поетичною творчістю довів, що міра — категорія симетричності, пропорційності частин у художньому творі, це вміння поета відкинути все зайве, що заважає чітко виразити ідею, піднести поетичний твір до такої простоти і ясності, коли форма твору перестає відчуватися, а вірш стає одним цілим. Його поезія — проста і доступна для читача. Характерною ознакою її є ясність і виразність мови. *"Івану Огієнкові взагалі невластива ускладнена манера висловлювання, надмірне захоплення модерною термінологією. У нього ясність думки, чіткість і послідовність позиції знаходять природне втілення у прозорій словесній формі"* [11]. Він надавав великого значення внутрішньому звучанню, мелодиці і ритмові слів. Дуже влучно про творчість І.Огієнка сказав його учень С.Ярмусь: *"Ніхто за нашого двадцятого століття не написав так багато, як професор І.Огієнко, пізніше митрополит Іларіон. У нього був своєрідний огієнківський стиль. Його мова — чиста, думка ясна, речення короткі; все основане на джерельному матеріалі. І все написане Огієнком-Іларіоном читається і розуміється легко"* [12].

І.Огієнко — майстер художнього слова. Він дає читачеві естетичний ідеал літературної мови. Сам І.Огієнко писав, що його мова *“щиро народня і своїм істотним змістом, віковичним українським стилем — це мова, яка глибоко відбиває Віру українського народу, його істотну глибоку релігійність”* [13]. Для його віршів характерна природність вислову, стилістичні міри авторських словотворів, відчуття делікатності. Його мова — музична і пластична. Синтаксичний ряд і лексична семантика об’єднуються у створенні пластичних словесних картин.

Просвітленість, щирість поетичного слова — такі домінанти поезії І.Огієнка. Наприклад:

*Я взяв своє серце малими руками
Й віддано поклав Україні до ніг,
І юна любов розцвілася між нами,
І став я орати твердий переліг.*

*Й нікому вже більше не дав я любові,
Бо другого серця кохати не маю, —
І вірним зостанусь, аж дошки соснови
Єдину любов мою спинять безкраю* [14].

Поняття “калокагатії” вводить в естетику Сократ. Воно стало одним з головних принципів в побудові теорії європейської естетики. По-справжньому прекрасне — це прекрасно-добре (грецьке *kalos* — прекрасний, краса і *agathos* — добрий, хороший, морально досконалий). Неперекладний термін античної естетики, який означає гармонію зовнішню і внутрішню, що є умовою краси людини. Класичний ідеал калокатії віддзеркалюється в грецькій ліриці. Співцем цього ідеалу був Піндар. “Калокатія” стала і предметом оспівування І.Огієнка.

У своїх поетичних творах він змальовує славу, силу, життєву енергію і завжди обирає близьких йому по духу персонажів: гетьман Богдан Хмельницький, Авель, князь Олексій Розумоський, Іван Борина, великий будівничий української держави Іван Мазепа, його найбільш довірена особа Пилип Орлик, видатні учені — богослови Мелетій Смотрицький та Памва Беринда, ігумени Іов Княгиницький та Іов Почаївський, архімандрит Києво-Печерської лаври Єлисей Плетеницький і гетьман Петро Сагайдачний...

Герої його творів — мудрі гетьмани (Сократ вважав, що калокатією може бути мудра людина), справедливі, великі будівничі української держави, видатні постаті української історії — справжні державотворці. Таким є головний герой драматичної поеми “На чужині” Дмитро Туптало. Це митрополит Ростовський і Ярославський — великий український учений і поет, автор знаменитих на весь християнський світ “Житій святих”, якому російський цар Петро І не міг простити ні сміливих і незалежних його думок, ні проповідництва при дворі гетьмана Мазепа, ні оборони прав Української церк-

ви. В Сибірі мав конати Дмитрій або в Петербурзьких казема-тах, але, зважаючи на його світовий авторитет ученого і богосло-ва, а також на його хворобу, цар призначив Туптала митрополи-том Ростовським. Та не зламала Дмитрія ні нелегка семирічна служба на засланні, ні тяжка хвороба. Стоячи при Святому Пре-столі в останні хвилини свого життя, він сповідується перед Бо-гом і рідним народом:

*Я на працю кладу свої сили,
Та не знаю, куди я добіг:
Усе ближче стає до могили,
А я тільки орю переліг... [15]*

В образі Д.Туптала впізнаємо самого автора. Немало крутих і тернистих житейських доріг пройшов зі своїми героями І.Огієнко-поет. Його теж по праву можна назвати калокагатійною людиною.

Поезія І.Огієнка допомагає нам, читачам, досягнути певні мета-фізичні істини, здобути мудрість самопізнання, увійти в священний храм Біблії. Адже сам автор тонко відчуває всепов'язаність світу в єдиному естетичному пориві, відстоює Добро у боротьбі зі Злом. У його творах Бог залишається у центрі світу, але Людина не розчиня-ється перед Богом. Божественне й індивідуальне стають продовжен-ням одне одного. Людина в поезії І.Огієнка прагне проникнути у глибокі та загадкові таємниці природи, вона молиться, вірить у ви-щий сенс Божественної доброти і світобудови.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити таке:

1. Естетика І.Огієнка — це його зв'язок із традицією видатних мислителів Візантії, повага до мудрості древніх, бережливе ставлення до злетів їх філософської і богословської думки. Вона побудована на протиставленні двох першопричин життя: Добра і Зла і являє собою важливу ланку в історії естетичної думки. В ній знайшли відображен-ня майже всі основні досягнення естетики, починаючи від античності і аж до сьогодення. В нього багато і нових, власне огієнківських знахі-док. Основні структурні закономірності культурного універсуму І.Огієнка майже повністю зводяться до власне естетичних закономір-ностей. Це перш за все — краса, гармонія, міра, калокагатія. Всі ці закономірності лежать в основі його поетичної творчості.

2. Краса — ідеал І.Огієнка. Він, як і естети середньовіччя, вва-жає, що Бог є вища мудрість, вище благо, вища краса, але разом з цим підносить ідеал людини як найвищого божественного творіння.

3. Прилучаючись до загальноєвропейського культурного сере-довища, що виросло з християнської античної традиції, І.Огієнко подає естетичну картину світу: тут і краса Всесвіту, і гармонія пере-живання героїв, і Бог як естетичний ідеал — все це уособлює в собі філософське поняття божественного.

4. І.Огієнко наближається до великого італійського поета середніх віків Данте Аліґ'єрі (1265-1321), який вважав, що мистецтво слова мусить очищати душу людини. Він продовжив започатковані Данте поєднання літературного стилю з піднесеним філософським і релігійним змістом.

5. Митрополита Іларіона можна назвати калокагатійною Людиною.

Список використаних джерел:

1. *Митрополит Іларіон*. Каїн і Авель. Твори. Т.1. Філософські містерії. — Вінніпег, 1957. — С.223.
2. *Іларіон*. Усесвіт // Слово істини. — 1948. — Ч.10-11. — С.2.
3. *Митрополит Іларіон*. Народження людини // Там само. — С.34.
4. *Бьчков В.В.* Малая история византийской эстетики. — К., 1991. — С.19-20.
5. *Митрополит Іларіон*. Марія Єгиптянка. — Париж, 1947. — С.50.
6. *Митрополит Іларіон*. Найперше таїнство — причастя // Бог і світ: Читанка для молоді недільних і українських шкіл та для родин. Частина перша. — Вінніпег, 1954. — С.50.
7. *Митрополит Іларіон*. Безодня // Слово істини. — 1948. — Ч.1. — С.1.
8. *Іларіон*. Розум // Там само. — 1949. — Ч.12. — С.3.
9. *Бьчков В.В.* Эстетика Аврелия Августина. — М., 1984. — С.143.
10. *Митрополит Іларіон*. Невинна кров // Вікові наші рани. — Вінніпег, 1961. — С.29.
11. *Лісняк С. Невідомська Л.* Погляди Івана Огієнка на розвиток української літературної мови // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І.Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження: Наукові доповіді другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (18-19 лютого 1997 року). До 115-річчя від дня народження. — Кам'янець-Подільський-Київ, 1997. — С.154-157.
12. *Ярмуць С.* Феномен Івана Огієнка (митрополита Іларіона). — Київ-Вінніпег, 1998. — С.17.
13. *Огієнко І. (Митрополит Іларіон)*. Граматико-стилістичний словник Шевченкової мови. — Вінніпег, 1961. — С.10.
14. *Іларіон*. Любов // Слово істини. — 1948. — Ч.8. — С.12.
15. *Митрополит Іларіон*. На чужині // Вікові наші рани. — Вінніпег, 1960. — С.95.

The article comprises the analysis of early and late periods of Ivan Ohienko's poetry. The author's contemporary aesthetic, philosophical, social, political and moral problems are reflected in his work.

Key words: poetry, beauty, harmony, measure, good, evil, soul.

Отримано: 13.05.2005 р.